marife, yıl. 10, sayı. 2, güz 2010, s. 159-169

YENİ AHİD'DE KONYA VE YAKIN ÇEVRESİ

Nermin ÖZTÜRK*

ÖZET

Hitit'lerden Lidya'lılara, Romalılar'dan Türkler'e kadar pek çok millete ev sahipliği yapmış olan Konya'da farklı dinlerin ve farklı kültürlerin izlerini görmek mümkündür. Hıristiyanların kutsal kitabında İconium olarak yer alan bu tarihi kent, Pavlus tarafından misyonerlik yolculukları kapsamında birkaç kez ziyaret edilmiştir. Konya'ya yakın yerleşimlerden Lystra ve Derbe'yi de kapsayan bu yolculuklar zaman zaman pagan ve Yahudilerin şiddetli muhalefetine sahne olmuş, bazen de mucizevî olaylar yaşanmıştır. Her ne kadar bu bilgilerin doğruluğunu tartışan araştırmacılar olsa da, inançlı Hıristiyanlar açısından buralar hac yerleri olarak ilgi görmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Ahit, Konya, Lystra, Derbe, Pavlus, Hacı.

KONYA AND ITS VICINITY IN THE NEW TESTAMENT

It is possible to observe the traces of distinct religions and cultures in Konya that served as the homeland for various nations such as Hittites, Lydians, Romans and Turks throughout the centuries. This historical city which is referred to as "Iconium" in the Holy Bible was visited by Pavlus several times during his missionary journeys. These journeys which also included routes to Lystra and Derbe were opposed severely by the Jews, pagans and marvelous events were rumored to occur during the journeys. Although some investigators still dispute the accuracy of these, the aforementioned places continue to draw attention as pilgrimage places among the faithful Christians.

Key Words: New Testament, Konya, Lystra, Derbe, Paul, Pilgrim.

GİRİŞ

Arkeolojik bulgulara göre yerleşim yeri olarak tarihi MÖ. 3000'li yıllara kadar giden[1] Konya, bugün modern Türkiye'nin sayılı tarım ve sanayi kentlerinden biri olmakla kalmayıp, sahip olduğu tarihsel ve kültürel zenginlikleriyle de adından sıkça söz ettiren bir ilimizdir.

MÖ. 2000'li yıllarda Hititlerin kontrolünde olan bölge, Hitit İmparatorluğunun yıkılmasıyla Trakya veya Makedonya bölgesinden gelen ve Hint-Avrupa dil

* Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, nozturk@selcuk.edu.tr

*

[1] Clyde E. Fant, Mitchell Glenn Reddish, *A Guide to Biblical Sites in Greece and Turkey* (Oxford University Press US, 2003), 228

gurubundan olan Frigyalıların hâkimiyetine girmiş ve kent olma yolunda ilk adımlar atılmıştır. MÖ. VII. yy. başlarında Lidyalıların, VI. yy.da Perslerin hüküm sürdüğü bölge, IV. yy.da Büyük İskender'in Persleri yenmesiyle İmparatorluğun bir parçası olmuş, imparatorun ölümünden sonra Seleucus/Selevkos tarafından kurulan Helenistik bir hanedanla, ardından yine bir antik Yunan krallığı olan Pergamene/Pergamum krallığı tarafından yönetilmiştir. MÖ. 129'da bu krallık tarafından Roma imparatorluğuna miras bırakılan topraklar, dört yıl sonra Roma imparatorluğunun Asya'da bir parçası olmuştur.[2]

MÖ. 40'da Küçük Asya adıyla bilinen Anadolu'nun Konya'nın da bulunduğu iç kısmında üç tane yerel krallık vardır: Başkenti *Ancyra/Ankara* olan *Galatya*, *Antioch/Antakya* olan *Pisidya*, *İconium/Konya* olan *Frigya* veya *Lycaonia* (iki bölge arasındaki sınırda kalan İconium'un adı her iki bölgeyle de geçer[3]). MÖ. 36/37'de Romalı'lar Galatya ve Lycaonia'yı Galatya ve Pisidya'nın kralı olan Amyntas'a verirler. MÖ. 25'te Amyntas öldürülünce[4] kuzey Galatya, Lycaonia ve Pisidya, Roma eyaleti Galatya'ya dönüştürülür. İconium artık Greko-Romen bir şehirdir.[5]

Roma'nın Latin dil ve adetlerin uygulanması için bir teşebbüste bulunmadığı şehirde bu dönemde en kalabalık nüfus Büyük İskender'den itibaren buraya yerleşen politeist *Helenler*inkidir.[6] Az sayıda sivil, ama daha çok asker ve resmi görevliler olarak pagan *Romalılar*; Roma vatandaşı mı, yoksa sadece burada ikamet eden yabancılar mı olduğu bilinmeyen *Yahudiler* ile[7] kendilerini buranın yerli halkı sayan, Ana Tanrıça Kibele tapımının hakim olduğu *Frigyalı*'lar şehri oluşturan diğer milletlerdir.[8]

O zamanlarda Roma imparatorluğunun Efes ile Suriye arasındaki en önemli ticaret yolu üzerinde ve beş yolun kavşak noktasında bulunan şehir, önemli bir tarım kenti oluşunun yanı sıra aynı zamanda ticari bir merkezdir de.[9]

Miladi I. yy.daki topoğrafik ve siyasi haritasını kısaca vermeye çalıştığımız Konya, Hıristiyanlığın mimarı sayılan Pavlus[10] ve arkadaşları tarafından birkaç kez

[2] Fant&Reddish, *A Guide to Biblical, 229*

[3] D.A. Hagner, "İconium", ed. Geoffrey W. Bromiley, *İnternational Standard Bible Encyclopedia,E-J,* (Wm. B. Eerdmans Publishing, US.,1982) II/792

[4] Jack Finegan, *The archeology of the New Testament: the Mediterranean world of the early Christian Apostles,* (London:Taylor & Francis, 1981) 80

[5] Ramsay,. *The Cities of St. Paul: Their Influence on His Life and Thought: the Cities of Eastern Asia Minor*, (BiblioBazaar, LLC, 2009), 359

[6] Ramsay, *a.g.e.,* 359*;* Peter E. Lewis, Ron Bolden, *The Pocket Guide to St. Paul: Coins Encountered by The Apostleon His Travel*, (Wakefield Press, 2002), 74

[7] Ramsay, *a.g.e.,*360; William John Conybeare,John Saul Howson, *The Life and The Epistles of St. Paul,* (Kessinger Publishing, 2005) II/46

[8] Hagner, "İconium", II/792; William M. Ramsay, Mark Wilson, *Historical Commentary on Galatians* (Kregel Publications,US 1997), 331; Lewis&Bolden, *The Pocket Guide to St. Paul*, 74

[9] Hagner, "İconium", II/792

[10] "Yabancıların Havarisi" olarak tanınan Pavlus'un asıl Yahudi adı *Saul*'dur. Pavlus, onun ufak-tefek yapısından dolayı verilmiş "küçük" anlamına gelen bir Roma lakabıdır. Kendisiyle ilgili bilgilerin büyük ölçüde Mektuplar ve Resullerin İşleri'nden geldiği Pavlus'un doğum tarihi kesin olarak bilinmez. Araştırmacılar Yeni Ahid'deki bazı ifadelere dayanarak onun doğumunun MS. İlk on yıl olabileceğini söylerler (Gündüz, *Pavlus*, 32)
İncil'den anlaşıldığına göre O diasporada yaşayan Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Kilikya'nın Tarsus'unda dünyaya gelmiş, her dindar Yahudi ailesinin yaptığı gibi sekiz günlükken sünnet edilmiştir.

→

ziyaret edilmiştir. Yeni Ahit'teki[11] mektupların bazılarında bahsedilen ve "Pavlus'un görev yolculukları" adıyla bilinen bu seyahatlerde Anadolu'nun özellikle iç, güney ve batı bölgelerinin ön plana çıktığı görülür. Bu geziler çerçevesinde Konya da önemli uğrak yerlerinden birisidir. O zamanki adı *İconium* olarak Konya'dan "Resullerin İşleri"[12] bölümünde beş ve "Timoteos'a Mektup"[13] bölümünde bir kez olmak üzere altı kez söz edilir.

KONYA

Pavlus Konya'ya ilk olarak birinci görev yolculuğu sırasında uğrar. Onun, yanında Barnaba olduğu halde, MS. 47'de Antakya'dan başlayan ve bir yıl civarında sürecek olan[14] yolculuğunun ilk durağı Kıbrıs'tır; oradan Perge'ye geçerler ve sonra Pisidya Antakyası'na (bugünkü Isparta ilinin Yalvaç ilçesi yakınlarında). Burada verdikleri vaazın ardından Yahudilerin kışkırtmalarıyla şehir halkı tarafından taciz edilen Pavlus ve Barnaba aceleyle Konya'ya kaçarlar.[15]

Pavlus'un Konya'ya gidişi ve Konya'daki faaliyetleri ile ilgili teferruatlı bilgiyi kilisece apokrif/uydurma kabul edilen "Pavlus'un İşleri" adlı kitabın *Pavlus ve Tekla'nın İşleri*[16] bölümünde bulmak mümkündür: Burada anlatılanlara göre

→

Kendi ifadesine göre İbrahim peygamberin soyundan ve İsrailoğulları'nın Benjamin kabilesindendir. Ailesi Roma vatandaşı olan Pavlus, Greko-Romen dünyada yaşayan diğer diasporikler gibi Filistin Aramicesinden daha çok Yunanca konuşarak büyümüş, kaçınılmaz olarak kuşatıldığı kültürden bir şeyler almış, doğal olarak düşünceleri Yahudi olmayan düzlemde renklenmiştir. Fakat her şeye rağmen o çok koyu bir Yahudi olarak yetiştirilmiştir (Parker, "Pavlus",XXI/412). Yahudiliğin Ferisi mezhebinden olan Pavlus, onların katı inançlarını sergileyen biri olarak daha delikanlılığında Hıristiyanlara duyduğu nefretle dikkatleri çekmiş biridir (Smith, "Pavlus, 62).

İsa'yı yaşarken hiç görmeyen ve aslında on iki havariden biri de olmayan Pavlus, Roma'lı bir komutan olarak bazı Hıristiyanları tutuklayıp yargılanmaları için Kudüs'e götürmek üzere Şam'a giderken geçirdiği bir konvülziyon neticesinde din değiştirip, Hıristiyan olduğunu ifade etmiştir (Gündüz, *Pavlus*, 39). Rivayete göre gözü kamaştıran çok kuvvetli bir ışıkla birlikte İsa'nın "niçin bana işkence ediyorsun" diyen sözlerini duymuş ve aniden kör olmuştur. Üç gün süren körlüğü, Şamlı bir Hıristiyan olan Hannaniya'nın elini üzerine koyup dua etmesiyle geçmiş ve Pavlus da gidip vaftiz olmuştur. Bundan sonra Şam'da İsa'nın öğretilerini yaymaya başlayan Pavlus muhtelif suikast teşebbüslerine maruz kalmış, taraftarlarınca bir sepet içine konularak şehir surlarından sarkıtılmış ve Şam'ı terk etmiştir. Bir süre Arabistan'da kalan Pavlus büyük bir ihtimalle Şam'a tekrar dönmüş, ancak daha sonra Barnaba ile arkadaş olduğu ve Petrus ile tanıştığı Kudüs'e geçmiştir. Burada yeniden Yahudiler'in suikast teşebbüslerine maruz kalınca çareyi Tarsus'a kaçmakta bulmuştur. Tarsus'ta geçirdiği yıllar hakkında fazla bilgi bulunmayan Pavlus, on yıl sonra Antakya'da bulunan Barnaba'nın yardım istemesi üzerine oraya gitmiş ve buradan meşhur din yayma faaliyetlerine başlamıştır (Smith,"Pavlus",62).

[11] Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'in ikinci bölümüdür (birinci bölümün adı Eski Ahid'dir). Yeni Ahid, Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen yirmi yedi kitaptan oluşur. Bunlar sırasıyla: İnciller (Matta, Markus, Luka ve Yuhanna İncilleri), Resullerin işleri, Pavlus'a ait olduğuna inanılan on dört mektup, havarilere ait olduğuna inanılan yedi mektup ve Vahiy kitabıdır.

[12] Luka tarafından yazıldığına inanılan Resullerin İşleri İsa peygamberin ölümünden sonra havarilerin ve inananların İncil'i yayma ve kiliseyi oluşturma çabalarını anlatır. Konya adının geçtiği cümleler için bkz. Reullerin İşleri, 13:51; 14:1, 19, 21, 22; 16:2

[13] Bkz. II. Timoteos, 3:10-11

[14] Andreas J. Köstenberger,L. Scott Kellum,Charles Quarles, *The Cradle, the Cross, and the Crown: An Introduction to the New Testament* (B&H Publishing Group, 2009), 402

[15] Bkz. Resullerin İşleri, 13:50-51

[16] II.yy.'da ve eski Mısır dilinde yazılan bu metinde Pavlus'un Konya'da Tekla adındaki genç bakire üzerinde yaptığı etki ve akabindeki olaylar anlatılır. (David Edward Aune, *The Westminster Dictionary of New Testament and Early Christian Literature and Rhetoric*, Westminster John Knox Press, US. 2003, 10)

Pavlus'a yolda Demos ve Hermogenes adlı ikiyüzlü ve kötü niyetli iki kişi katılır. Şehrin girişinde kendilerini Onesiphorus adlı biri karşılar. Pavlus'u şahsen tanımayan Onesiphorus tarif üzere yola çıkıp onu bekler ve ufak-tefek yapısı ile seçici özelliklerinden ötürü kolayca tespit ederek alır evine götürür. Pavlus burada vaaza başlar. Bitişikteki evin penceresinden Tekla adındaki genç kız üç gün, üç gece hiç kımıldamadan mest olmuş bir şekilde onu dinler. Şehrin çok önemli bir ailesinden olan Tekla o sıralar nişanlıdır. Fakat Pavlus'un bakirelikle ilgili sözlerinden öyle çok etkilenir ki evlenmekten vazgeçip onun takipçisi olmaya karar verir. Kızını kaybetmekten korkan Tekla'nın annesiyle eşini kaybetmekten korkan Tekla'nın nişanlısı, Pavlus'u mahkûm ettirmek için bir plan hazırlarlar. Bunun için şehre onunla birlikte giren iki adamdan rüşvet karşılığında yardım isterler ve nihayetinde Pavlus zindana atılır. Fakat Tekla gardiyanlara rüşvet vererek onun yanına girer, ayaklarındaki zincirleri öperken yine verdiği vaazları dinler. Ailesi Tekla'nın yerini öğrenir, ikisi birden oradan çıkartılır ve yeniden sorgulanırlar. Özellikle anne çok kızgındır ve onun yakılmasını teklif eder. Sonunda Pavlus'un kırbaçlanarak şehir dışı edilmesine, Tekla'nın ise, kendisi gibi düşünen kadınlara örnek olması için, yakılarak öldürülmesine karar verilir. Fakat soyularak çıplak vaziyette ateşin üzerine konan Tekla, mucizevî şekilde başlayan yağmur ve dolunun ateşi söndürmesiyle kurtulur.[17]

Yeniden buluşan Pavlus ve Tekla Pisidya Antakya'sına doğru yola çıkarlar. Orada Alexander adlı mühim bir zat, Tekla'yı görüp sahip olmak ister. Sokak ortasında Tekla'ya saldırınca, o da kendini savunur ve bu sırada adamın elbisesi yırtılır. Rezil olan adam Tekla'yı sürüyerek valiye götürür, şikâyetçi olur, Tekla'nın vahşi hayvanlara yem olarak atılmasına karar verilir. Stadyuma götürülen Tekla burada soyularak çıplak vaziyette vahşi hayvanların önüne atılır. Fakat burada da mucizeler birbirini izler. Onu koruyan dişi bir aslan bir ayıyı öldürür, sonra başka bir aslanı öldürür ama sonunda kendi de ölür. Bu sırada Tekla yırtıcı ayı balıklarıyla dolu az bir suda kendi kendini vaftiz ederken görülür. Hayvanlar ölünce yerlerine yenileri salıverilir. Fakat bu kez de hem onun çıplaklığını gizleyecek hem de hayvanların ona yaklaşmasın engelleyecek bir ateş bulutu sarıverir etrafını. Bunun üzerine daha fazla hayvan salınır arenaya. Seyirciler arasındaki kadınlardan Tekla'yı destekleyenler güzel koku yayan neleri varsa -parfüm, çiçek baharat gibi- tribünlerden hayvanlara doğru fırlatırlar; hayvanlar kokudan dolayı sersemleşip uyuşurlar. Bunda da başarılı olunmayınca onu ayaklarından, karınlarına sıcak demir takılan boğalara bağlarlar ama o zaman da sıcağın etkisiyle ipler yanar ve Tekla yine kurtulur. Seyircilerin arasında onu destekleyip, onun için dua eden bir kadın vardır. Adı Tryphaena olan bu kadın, şehrin önemli şahsiyetlerinden olup, aynı zamanda İmparator Sezar'ın da akrabasıdır. Kadın bunlara dayanamaz ve bayılır, insanlar onu öldü zannederler. Bunun üzerine Alexander validen Tekla'yı serbest bırakmasını rica eder, çünkü olan biteni duyarsa Sezar'ın şehri yok edeceğinden korkar. Tekla'ya elbiseleri geri verilir, Tryphaena onu evine götürür. Burada kısa bir süre kalan Tekla Pavlus'un Myra/Demre'de olduğunu öğrenip, erkek elbiseleri giyip

[17] Archbishop Wake, *Forbidden Gospels and Epistles: Of the Original New Testament*, (Forgotten Boks, 2008) 230-243; Aune, *The Westminster Dictionary*, 11

onunla buluşmak üzere evden ayrılır. Pavlus'la buluşunca olan biteni anlatır, Pavlus da ona bundan sonra İsa'nın sözlerini anlatma görev ve yetkisini verir. Tekla Konya'ya geri döner; nişanlısı ölmüştür, annesi hala yaşamaktadır. Annesini İsa'nın dinine davet eden Tekla bir süre daha kalıp İsa'nın sözlerini vaaz etmek üzere öldüğü yer olan Seleucia/Silifke'ye gider. [18] Silifke yakınlarında bulunan Tekla'nın mezarı halen Hıristiyanların ziyaret ettikleri bir hac mahallidir.[19]

Konya'da Alaaddin Tepesi kenarında 1910 yılında Assomptionist rahipler tarafından, ön cephesi Fransız-Gotik tarzında inşa edilmiş bir kilise vardır. "Aziz Pavlus" Kilisesi olarak bilinen bu binadaki mihrabın sol duvarını, yanında bir aslanla betimlenen Tekla'nın ikonası süsler. Böylelikle Tekla'nın Konya ile bağlantısı zihinlerde taze tutulmaya çalışılır.

Yeni Ahid'in *Resullerin İşleri* bölümünde anlatılanlara göreyse; Pavlus ve Barnaba'nın Konya macerası, onların Pisidya Antakya'sında *gentile* (Yahudiler dışındaki halklar) arasında verdikleri başarılı vaazların ardından Yahudiler tarafından şehirden sürülmeleriyle başlar.[20] Konya'ya geldikten sonra sinagogda bir konuşma yaparlar. Yahudi ve Helenlerden oluşan dinleyici gurubunun büyük kısmı kendilerine inanır.[21] Bu arada inanmayan Yahudiler diğer insanların zihinlerini bulandırmaya ve karşı güç oluşturmaya çalışırlar.[22] Sonunda şehir halkı onlara inananlar ve inanmayanlar olarak ikiye bölünür.[23]

İnanmayan Yahudilerin tahrik ve kışkırtmalarıyla ciddi bir karşıt güç oluşturulan kentte, Pavlus ve Barnaba'nın kaldıkları süre Kitabı Mukaddes'te net olarak belirtilmez. Ama maruz kaldıkları tüm kötü muameleye rağmen inananların ve Allah'ın yardımlarıyla görevlerini yapmaya uzun bir süre devam ettikleri ifade edilir.[24] Gittikçe isyanları artan muhalifler, sonunda onları tuzağa düşürerek bir güzel tartaklamaya ve taşlamaya karar verirler. Bunu haber alan Pavlus ve Barnaba şehri terk ederek Lystra'ya giderler.[25]

LYSTRA

İncil'de altı kez adı geçen Lystra[26], Konya'nın 30 km. güneyinde, Hatunsaray kasabası yakınlarındadır. Bölgede yapılan kazılar neticesinde 1885'te bulunan Latince bir yazma ile yeri doğrulanmıştır.[27] Eski Lystra'ya yakın bir mesafede halen

[18]Wake, *Forbidden Gospels and Epistles*, 243-258; Aune, *The Westminster Dictionary*, 12

[19] William Mitchell Ramsay, Mark Wilson, *St. Paul: the Traveler and Roman Citizen* (Kregel Academic, 2001, düzeltilmiş 15. baskı), 127

[20] Bkz. Resullerin İşleri, 13:50-51

[21] Bkz. Resullerin İşleri, 14:1

[22] Bkz. Resullerin İşleri, 14:2

[23] Bkz. Resullerin İşleri, 14:4

[24] Bkz. Resullerin İşleri, 14:3

[25] Bkz. Resullerin İşleri, 14:5,6

[26] Bkz. Resullerin İşleri, 14:6-7, 8, 21-22; 16:1, 2 ; II. Timoteos, 3:10-11

[27] Frederick Fyvie Bruce, *The Acts of the Apostles: The Greek Text with Introduction and Commentary* (Wm. B. Eerdmans Publishing, US 1990), 320; William Mitchell Ramsay, *The Church in The Roman Empire Before A.D. 170* (Elibron Classics 1954, 5. baskı), 49-50; İhtifalci Mehmet Ziya Efendi 20.yy başlarındaki gezisini anlattığı "Konya Seyahati Hatıratından" adlı eserinde Lystra'nın Karaman yakınlarındaki Kilistra olduğunu söyler (Bkz: *Bursa'dan Konya'ya Seyahat-Konya Seyahati Hâtırâtından*, Hazırlayanlar: Ahmet Çaycı, Bayram Ürekli, Konya 2010, s.375) Oysa Ramsay Larende yakınlarında Ilistra adında

→

küçük ve yoksul bir köy olarak güçlükle varlığını sürdürmeye çalışan, yeni adı Gökyurt olan, ama halk arasında hala eski adıyla Kilistra veya Konya ağzıyla Gilisra olarak söylenen bir yerleşim yeri bulunur. Bu köyün etrafında Kapadokya yöresindeki Hıristiyan yapılaşmayı hatırlatan doğal manzaralar vardır. Mağara şeklinde oyularak yapılmış ve aynı şekilde çatı kısmı da haç şeklinde oyularak oluşturulmuş kilisesi ve yine hepsi de kayalara oyularak yapılmış şaraphanesi, sarnıcı, mağara evleri, gözetleme kuleleri, kaya mezarları ile meraklıları için görülmeye değer bir yer, dindar Hıristiyanlar için de Pavlus'tan dolayı kutsal mekândır. Köyün güney batısında bulunan bir kilisenin köylüler tarafından halen "Paulönü" kilisesi adıyla anılması ise dikkat çekicidir.[28] Eskiden ulaşımı güçlükle sağlanan bölgeye son yıllarda inanç turizminin gelişmesiyle yatırım yapılmaya başlanmış, Hıristiyan hacılar için daha iyi şartlar hazırlanmıştır.

Tarihi belgelerden ve Resullerin İşleri'nden de anlaşılacağı üzere Lystra o tarihlerde Lycaonia bölgesinde[29] ve Roma'nın Galatya eyaletindedir.[30] Muhtemelen hem Lycaonia hem de Lystra'yı işaret eden bu sözcüklerin başındaki *Lu* sesi, buraların en eski yerleşimcileri olan Hititlerin ataları *Luwian'*larla bağlantılıdır.[31]

Ana yollar üzerinde bulunmayan Lystra bu yüzden asli karakterini muhafaza etmiş ve İconium'dan çok daha fazla yerli özelliklere sahip bir yerdir. Mesela; Büyük İskender'den sonra yüz yıl kadar Helen *Selevkos* hanedanlığının hâkimiyetinde olmasına rağmen Yunan kültüründen çok az etkilenir. Kent Romalılara geçince (MS.25) Romalılar burayı savunma için uygun bularak bir garnizon kurarlar ve burayı Pisidya Antakyası'na bağlayan meşhur "kral yolu"nu yaparlar. Bu durum kentin prestijini artırır.[32]

Pavlus'un ziyareti sırasında bölge halkının nüfusu Latince konuşan aristokrat askerlerle, Yahudiler ve yerli halktan oluşur. Yerli halkın çok az bir kısmı Yunanca eğitim almış ve Roma'nın emperyalist politikasının kuvvetli destekçileridir; diğerleri ise eğitimsiz, Yunanca'ya aşina olmayan, kendilerini *Lycaonia dilinde*[33] ve yerel inanışların etkisi altında ifade eden çoğunluktur. Burada Yahudilerin etkisi

→

bir kent ve Piskoposluktan, bir de Hatunsaray yakınlarındaki Lystra'ya 12 mil uzaklıktaki Hıristiyanlık dönemlerine ait ve kayalara oyularak yapılan değişik yapıların bulunduğu küçük bir köy olan Kilistra'dan bahseder. (Bkz: Ramsay –Wilson, *Historical Commentary on Galatians*, 333) Bu bilgiler doğrultusunda Mehmet Ziya Efendi'nin Ilistra'yı Kilistra zannetmiş olduğu söylenebilir.

[28] İlker Mete Mimiroğlu, "Meram İlçesinde Bir Hıristiyan Kenti", http://www.mebkam.com/yaziy.asp?id=20 6-10-2010'da ulaşıldı.

[29] Bkz. Resullerin İşleri, 14:6

[30] Frederick Fyvie Bruce, *The Acts of the Apostles*, 320

[31] W.S. Lasor "Lycaonia", ed. Geoffrey W. Bromiley, *İnternational Standard Bible Encyclopedia K-P,* (Wm. B. Eerdmans Publishing, US.,1995) III/188

[32] Hagner "Lystra", ed. Geoffrey W. Bromiley, *İnternational Standard Bible Encyclopedia K-P,* (Wm. B. Eerdmans Publishing, US.,1995) III/ 193

[33] Lycaonia dili henüz tam olarak çözülememiş bir bilmecedir. Onun Yunancanın yozlaşmış bir lehçesi olabileceğini söyleyenler olduğu gibi, Süryanice ile karışmış Kapadokya dili olduğunu iddia edenler vardır. (Adam Clarke, *The Holy Bible containing the Old and New Testaments,* N. Bangs and J. Emory 1825, V/753)

güçlü değildir ama Pavlus ve Barnaba'nın başına gelen olaylardan da çıkartılabileceği gibi pagan inanışların güçlü bir etkisi vardır.[34]

Yanında Barnaba olduğu halde Lystra'ya ulaşan Pavlus, daha önce yaptığı gibi burada da konuşmalar yapar. Resullerin İşlerin'de burası Pavlus'un paganlara hitap ettiği ilk yer olarak geçer.[35] Dinleyicilerin arasında anadan doğma kötürüm, yürüyemeyen bir adam vardır. Pavlus bu adama "ayakların üzerine dikil" deyince adam doğrulup yürümeye başlar. Halk o kadar etkilenir ki "tanrılar aramıza indi" diye bağırmaya başlarlar.[36] Olay İncil'de anlatılırken bu cümlenin Lycaonia diliyle söylendiğine vurgu yapılır. Bu durum, Lystra'nın diğer şehirlere göre çok daha az Helenlerin etkisinde kaldığını doğrular (normalde Yunanca konuşmaları gerekirdi).[37]

Tanrıların aralarına indiğine samimiyetle inanan insanlar, onları onurlandırmak için kurban kesmek isterler. Şehirdeki Zeus tapınağının rahibi hemen kurbanlık boğalar ve çelenkler getirir. Pavlus'la Barnaba onları tanrı olmadıklarına inandırabilmek için bir hayli uğraşırlar; hatta elbiselerini yırtıp, sadece kendileri gibi insan olduklarını gösterirler.[38]

Pavlus ve Barnaba'ya Lycaonia'lılar tarafından gösterilen bu ilgi antik dönemlerin ünlü bir mitolojik hikâyesiyle açıklanabilir: Jupiter ve oğlu Merkür (Yunan panteonunda Zeus ve Hermes) kılık değiştirip ölümlüler olarak Frigya'da binlerce evi ziyaret ederler, ama her yerden reddedilirler. Sonunda fakir kadın Baucis ve kocası onlara evlerini açar, en iyi yemeklerini ikram ederler. Şarap testisinin sürekli olarak kendini yenilemesi, hiç boşalmaması durumundan yaşlı çift fark ederler ki, ziyaretçileri ilahlardır. Tanrıların uyarmasıyla bu çift tufandan önce yüksek bir yere kaçarlar. Onlar evlerini terk ettiklerinde evleri muhteşem bir tapınağa dönüşür. Tanrılar isteklerini sorduklarında ise karı-koca birlikte ölmek istediklerini söylerler. Yıllar sonra bir gün tapınakla meşgullerken tüm komşuların gözü önünde Phileman ve karısı yaprak çıkarmaya başlarlar; birlikte ağaca dönüşürler. Pavlus ve Barnaba'ya gösterilen ilgi bu yüzden şaşılacak bir şey değildir. Efsanelerin etkisiyle halk belki de yeniden tanrıların kendilerini ziyarete geldiğini düşünmüştür.[39]

Luka'nın ifadelerine göre Pavlus ile Barnaba'nın birlikte çıktıkları ilk görev yolculukları boyunca -gerek Lystra'da gerek daha önceki yerlerde- Pavlus hep aktif ve ön planda, Barnaba ise pasif ve geri plandadır. Fakat Listra'da halk kötürüm adamın kalkıp yürümesi üzerine Barnaba'yı baş tanrı *Zeus*'un[40], Pavlus'u ise baş tanrı'nın habercisi konumunda olan *Hermes*'in[41] yerine koyar. Bunun ardında yatan sebep muhtemelen doğu-batı arasındaki zihniyet farklılığından kaynaklanır. Batılı

[34] W.M. Ramsay "Lystra" ed. James Hastings, *A Dictionary of the Bible: Volume III: (Part I: Kir -- Nympha)*, (The Minerva Group, Inc., 2004), III/179
[35] Hagner "Lystra" III/193; bkz. Resullerin İşleri, 17:22-31
[36] Bkz. Resullerin İşleri, 14:11
[37] Hagner "Lystra" III/193
[38] Bkz. Resullerin İşleri, 14:8-14
[39] Ramsay& Wilson, St Paul: The Traveler and Roman Citizen, 107
[40] Aynı tanrıya Yunanlılar Zeus, Romalılar Jüpiter der.
[41] Aynı tanrıya Yunanlılar Hermes, Romalılar Merkür derler.

zihniyet lideri aktif ve enerjik olarak düşünür; oysa doğulu zihniyet sürekli oturan, hareketsiz ve hiçbir şey yapmayan biri olarak görür. Buna karşın liderin bir alt konumunda olan onun bütün işlerini yapar ve onun yerine çalışır.[42] Nitekim bu düşünce Hıristiyanlığa da yansımıştır; baba olarak kabul edilen tanrı ile, oğul olarak kabul edilen İsa-Mesih ilişkisinde tanrı pasif, oğul aktiftir.

Lystra'da Pavlus ve Barnaba'nın başına bunlar gelirken Konya'da onları tuzağa düşürmeye muvaffak olamayan Yahudiler boş durmazlar; Pisidya Antakya'sından gelen Yahudiler'le birlikte daha önce tasarladıkları planı gerçekleştirmek üzere peşlerine düşerler. Daha yeni onlar için kurbanlar kesmeye uğraşan halk, bu sefer, Yahudilerin etkisiyle fikir değiştirip hep birlikte Pavlus'u taşlarlar ve öldü diye şehir dışına atarlar, Barnaba'ya ne yaptıkları İncil'de belirtilmez. Kendisine inanan birkaç kişinin yardım ve tedavisiyle ayağa kalkabilen Pavlus, o geceyi şehirde geçirdikten sonra ertesi gün Barnaba ile birlikte Derbe'ye gider.[43] Derbe dönüşünde tekrar buraya uğrayan iki arkadaşın ne kadar kaldıkları veya faaliyetleriyle ilgili bilgi yoktur. Luka bunun sadece inananların hislerini güçlendirmek ve inanmayanların yapabilecekleri zulüm ve baskılara karşı onları cesaretlendirmek olduğunu söyler.[44]

Pavlus Lystra'ya ikinci yolculuğu sırasında da uğrar. Muhtemelen ilk gelişlerinde çekirdeği oluşturulan kiliselerin güçlendirilmesini amaçlayan bu ziyarette yanında Silas vardır.[45] Kendilerine burada *Timoti* adlı biri de katılır. [46] Timoti, Yahudi anneyle Yunanlı babadan doğan,[47] Yunan kültürü ve diliyle eğitim gördüğü için de kentteki çok küçük elit sınıfa dâhil olan[48] biridir. Pavlus'un önceki gelişinde annesi ve anneannesiyle birlikte kendisine inanan küçük gurubun içindedir.[49]

Buradan ayrılırken artık üç kişidirler: Pavlus, Silas ve Timoti. Fakat annesi Yahudi olmasına rağmen Timoti sünnetsizdir; Pavlus onu sünnet ettirir.[50] Bazılarına göre bu iş İconium'da yapılır.[51]

Pavlus, en değer verdiği insanlardan biri olan "öz oğlum" dediği Timoti'yi Selanik, Makedonya ve Korint'e[52] görevli olarak gönderir, Efes cemaatinin de başkanı yapar.[53] Roma'da tutuklandığında da bir mektup yazarak kendisini çağırır. Yeni Ahid'de bulunan mektuplardan ikisi Pavlus'un Timoti'ye yazdığı mektuplardır. Pavlus'un Filipili'ler, Koloseli'ler ve Filimun'a yazdığı mektuplara da hem kendi adını, hem de Timoti'nin adını zikrederek başladığı görülür.

[42] Ramsay& Wilson, St Paul: The Traveler and Roman Citizen, 81
[43] Bkz. Resullerin İşleri, 14:19-20
[44] Bkz. Resullerin İşleri, 14:21-22
[45] Bkz. Resullerin İşleri, 15:39-40
[46] Bkz. Resullerin İşleri, 16:1
[47] Bkz. Resullerin İşleri, 16:1
[48] Hagner "Lystra" III/193
[49] Bkz. II. Timoteos'a, 1:5
[50] Bkz. Resullerin İşleri, 16:3
[51] W.J. Conybeare, *The Life and epistles of St. Paul* (New York 1864), 1/268
[52] Bkz. I. Selaniklilere, 3:1-5; Resullerin İşleri, 19:22; I. Korintoslulara, 4:17, 16:10-11
[53] Bkz. I. Timoteus'a 1:3-7

Luka, Hem Konya'daki hem de Lystra'daki Hıristiyanların Timoti'den övgüyle söz ettiklerini söyler.[54] Öyle görünüyor ki Timoti'ye duyulan bu hisler dindaşları tarafından Konya'daki kiliseye konan ikonasıyla günümüzde de sürdürülmektedir.

DERBE

Yeni Ahit'te üç kez[55] adı geçen Derbe 1989 yılına kadar Konya il sınırları içindedir. Bu tarihte Karaman'ın il yapılmasıyla Karaman'a dâhil olur. 1956'da bugünkü Ekinözü (Aşıran) köyünün 3-4 km kuzeydoğusundaki Kerti Höyük'te, üzerinde eski Yunanca yazılar bulunan ve MS. 157 tarihine ait olduğu tespit edilen, beyaz kalker taşından bir kaidenin bulunmasıyla antik Derbe'nin yeri konusundaki şüpheler ortadan kalkar. Konya Arkeoloji müzesine konan bir tondan ağır, 105 cm boyunda 69 cm. genişliğinde ve 68 cm. kalınlığındaki bu kaide, halen Lystra yazmalarının da bulunduğu yerde, müzenin iç avlusundadır.[56]

Derbe o tarihlerde Lystra gibi Roma'nın Galatya eyaleti sınırlarındadır. Luka, buraya hem birinci hem de ikinci yolculuklarında uğrayan Pavlus'un aktiviteleri hakkında çok az bilgi verir. Onun ilk yolculuğunu anlatırken sadece oraya gidip vaaz ettiğini ve bir sürü mürit kazandığını söyler.[57]

Derbe Pavlus'un ikinci yolculuğundaki ilk durak sayılabilir. Suriye Antakya'sından M. 49'da çıktığı bu yolculukta o, doğduğu yer olan Tarsus üzerinden Derbe'ye ulaşır.[58] Daha önce uğradığı yerleri güzergâhına almasına bakılırsa,[59] onun yeni kiliseler oluşturmak yerine öncekileri güçlendirmeyi hedeflediği düşünülebilir.

SONUÇ

Pavlus'un Konya ve çevresini ziyaretlerinde, Konya'nın o tarihlerde ticaret yolu üzerinde ve önemli bir yol ayrımı olması, Lystra'nın kral yoluyla Pisidya Antakyası'na bağlanması gibi sebepler herhalde etkili olmuştur ama buralardaki Yahudi nüfusun azlığı hemen dikkati çekiveren önemli bir ayrıntıdır. Örneğin Lystra, az sayıda Yahudi olsa da, sinagogu bile olmayan bir yerdir. Lystra'da çok az sayıdaki Yahudi'ye rağmen Derbe'de Yahudilerden hiç söz edilmez.

[54] Bkz. Resullerin İşleri, 16:2

[55] Bkz. Resullerin İşleri, 14:6-7, 20 ; 16:1

[56] Bastian Van Elderen, "Some Archaeological Observations on Paul's First Missionary Journey," W. Ward Gasque & Ralph P. Martin, eds., *Apostolic History and the Gospel*. *Biblical and Historical Essays Presented to F.F. Bruce*. (Exeter: The Paternoster Press, 1970), ss.150-161/157;
Derbe'nin yeri ile ilgili olarak yapılan çalışmalar için ayrıca bkz.
Mehmet Kurt "Antik Derbe Kenti ve Önemi" http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=1295&ano=82 25-8-2010 da ulaşıldı

[57] Bkz. Resullerin İşleri, 14:21-22

[58] Köstenberger,,Kellum& Quarles, *The Cradle, the Cross, and the Crown*, 402

[59] Birinci yolculuk rotası: Kilikya Antakya'sından başlar, Kıbrıs, Perge, Pisidya Antakya'sı, İconium, Lystra, Derbe şeklindedir; aynı yoldan geri dönülür (bkz. Resullerin İşleri, 13:1-14:28) İkinci yolculuk rotası: Suriye Antakya'sından başlar, Anadolu üzerinden Balkan yarımadasını Ege kıyıları boyunca izler, Efes, Rodos ve Filistin kıyılarındaki Caesarea'da biter (bkz. Resullerin İşleri: 15:36-18:23). Üçüncü yolculuk; Suriye Antakya'sından başlar, Anadolu üzerinden Balkan yarımadasına, Ege kıyıları, Anadolu'nun Ege kıyıları, Patara ve Caesarea'da son bulur (bkz. Resullerin İşleri, 18:24-21:17). Bu yolculukların başlangıç ve bitiş tarihleri için farklı görüşler olsa da, yaklaşık olarak üç yolculuğun tamamı en toleranslı olarak 45-58 yılları arasındadır. Bunlardan sonra Pavlus bir yolculuk daha yapmıştır.

Pavlus'un görev yolculuklarından bahseden metin, kanonik kabul edilip Yeni Ahid'in içinde yer almışsa da kimi araştırmacılar, böyle bir yolculuğun gerçekleştirilmediğini ve bunların Luka tarafından uydurulduğunu ileri sürülmektedir. Fakat her şeye rağmen Konya, Lystra ve Derbe hem hacı olmak isteyen dindar Hıristiyanlar hem de tarih meraklısı araştırmacılar için ilgi odağı olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Archbishop Wake, *Forbidden Gospels and Epistles: Of the Original New Testament,* (Forgotten Boks, 2008)

Adam Clarke, *The Holy Bible containing the Old and New Testaments,Volume V,* (N. Bangs and J. Emory 1825)

Andreas J. Köstenberger,L. Scott Kellum,Charles Quarles, *The Cradle, the Cross, and the Crown: An Introduction to the New Testament* (B&H Publishing Group, 2009)

Bastian Van Elderen, "Some Archaeological Observations on Paul's First Missionary Journey," W. Ward Gasque & Ralph P. Martin, eds., *Apostolic History and the Gospel. Biblical and Historical Essays Presented to F.F. Bruce*. (Exeter: The Paternoster Press, 1970)

Clyde E. Fant,Mitchell Glenn Reddish, *A Guide to Biblical Sites in Greece and Turkey*, (Oxford University Press US, 2003)

D.A. Hagner, "İconium", ed. Geoffrey W. Bromiley, *İnternational Standard Bible Encyclopedia E-J,Volume:II* (Wm. B. Eerdmans Publishing, US.,1982)

-----, Hagner "Lystra", ed. Geoffrey W. Bromiley, *İnternational Standard Bible Encyclopedia K-P, Volume:III,* (Wm. B. Eerdmans Publishing, US.,1995)

David Edward Aune, *The Westminster Dictionary of New Testament and Early Christian Literature and Rhetoric,* (Westminster John Knox Press, US. 2003)

Frederick Fyvie Bruce, *The Acts of the Apostles: The Greek Text with Introduction and Commentary* (Wm. B. Eerdmans Publishing, 1990)

Jack Finegan, *The Archeology of the New Testament: the Mediterranean world of the Early Christian Apostles,* (London:Taylor & Francis, 1981)

Mehmet Ziya Efendi, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat-Konya Seyahati Hâtırâtından*, Hazırlayanlar: Ahmet Çaycı, Bayram Ürekli, (Konya 2010)

Michael A. Smith "Pavlus" *Hıristiyanlık Tarihi*, Çeviri. Sibel Sel, levent Kınran, (Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2004)

Peter E. Lewis, Ron Bolden, *The Pocket Guide to St. Paul: Coins Encountered by The Apostleon His Travel*, (Wakefield Press, 2002)

Piercon Parker "Pavlus", *Encyclopedia Americana, Volume XXI*, (International Edition, US. 1978)

Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, (Ankara 2001)

William M. Ramsay, Mark Wilson, *St. Paul: the Traveler and Roman Citizen* (Kregel Academic, 2001 düzeltilmiş 15. baskı)

William M. Ramsay, The Cities of St. Paul: Their Influence on His Life and Thought: the Cities of Eastern Asia Minor, (BiblioBazaar, LLC, 2009)

-----, Ramsay,Mark Wilson, *Historical Commentary on Galatians*, (Kregel Publications,US 1997)

-----, Ramsay "Lystra" ed. James Hastings, *A Dictionary of the Bible: Volume III: (Part I: Kir -- Nympha)*, (The Minerva Group, Inc., 2004)

-----, Ramsay, *The Church in The Roman Empire Before A.D. 170,* (Elibron Classics 1954, 5.baskı)

William John Conybeare, John Saul Howson, *The Life and The Epistles of St. Paul, Volume II* (Kessinger Publishing, 2005)

William John Conybeare, John Saul Howson, *The Life and The Epistles of St. Paul, Volume I* (New York 1864)
W.S. Lasor "Lycaonia", ed. Geoffrey W. Bromiley, *İnternational Standard Bible Encyclopedia K-P, Volume:III,* (Wm. B. Eerdmans Publishing, US.,1995)
Web Kaynakları:
Mehmet Kurt "Antik Derbe Kenti ve Önemi"
http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=1295&ano=82
İlker Mete Mimiroğlu, "Meram İlçesinde Bir Hıristiyan Kenti"
http://www.mebkam.com/yaziy.asp?id=20